

bor ügyében. Az emlékművet a szabadságharc 155. évfordulóján 2004. október 6-án kívánjuk leleplezni. November 16-án irodalmi összeállítással tisztelegtünk – a kuruc szabadságharc 300. évfordulója alkalmával – II. Rákóczi Ferenc emléke előtt. Az ünnepség előadója, dr. Csorba Csaba főiskolai docens volt Budapestről.

A Jókai Közművelődési és Múzeum Egyesület 2003. márciusában *Jókai-pályadíjat* hozott létre, melyre – az Alapító-levél szerint – a komáromi Selye János Gimnázium tanulói pályázhatnak Jókai műveinek elemzésével. 2003-ban 12 pályamunka készült, s hárman lettek díjazottak: első díj *Gyöpös István*, második *Nagy Katalin*, harmadik *Czifra Éva*.

Írástomat Jókai szavaival kívánom befejezni.

„Óh, te dicsőséges, te siralmatos Komárom városa! A kerek földnek nincs olyan városa, mely annyit szenvedett, annyit áldozott volna egy hazáért, egy eszméért, a népszabadságért, mint Komárom városa, együtt és egyenként minden lakója, s nemzete történetét annyi dicsőséggel halmozta volna el. Komárom városának minden egyes lakója megérdemli, hogy városa nevét, mint nemesi prédikátumot viselje a neve előtt.”

Dr. Szénássy Zoltán

Sebestyén Gyula emlékezete

Az önkéntes néprajzi gyűjtők legrangosabb társadalmi elismerését jelentő kitüntetés, a *Sebestyén Gyula Emlékérem* névadója 140 évvel ezelőtt, 1864. március 7-én született a Balaton-felvidéki Szentantalfán. Édesapja református lelkész, az ellenreformáció idején szétszóratott régi dunántúli protestáns nemzetség leszármazottja. Iskoláit Veszprémben, Pozsonyban és Debrecenben végezte, középiskolás korában már kitűnően tudott latinul és németül. A Pázmány Péter Tudományegyetemen német és magyar nyelvészetet, irodalmat, esztétikát és magyar őstörténetet hallgatott. Tanárai között olyan jeles személyiségek voltak, mint Gyulai Pál, Heinrich Gusztáv, Beöthy Zsolt, Budencz József. 1893-ban kitüntetéssel szerzett magyar és német nyelvtanári képesítést, és azonnal a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapott állást. 1898-ban intézménye kiküldetésében nyugat-európai utazást tett, melynek során ausztriai, svájci és francia könyvtárakban kutatta a magyar írásbeliség emlékeit. 1901-ben védte meg az „Adalékok a középkori énekmondók történetéhez” című doktori értekezését. Ugyanebben az évben kinevezték múzeumórré (tudományos kutatói státuszú muzeológussá), majd 1904-ben újabb európai (osztrák, német, cseh) könyvtárakat keresett fel kutatómunkájának folytatásaként, valamint tanulmányozta a katalóguskészítés módszerét, és feljegyzéseket készített az ott található Corvinákról. 1905-ben igazgatóri kinevezést kapott, és 1920-ig a mai értelemben vett osztályvezetői munkakört látott el a Széchényi Könyvtárban. A Kisfaludy Társaság pályázati felhívására elkészítette „A magyar honfoglalás mondái” című kétkötetes munkáját, amellyel 1905-ben elnyerte a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagságát, valamint a Kisfaludy Társaság rendes tagságát.

Tudományos kutatómunkájának és tudományos szervezői tevékenységének legaktívabb korszaka az 1890-es évek végétől 1920-ig terjedt. Az ekkor bekövetkezett nyugdíjazását követően vidéki, balatonszepezi magányába vonult vissza, korábbi munkaterületeit fel kellett adnia, bár haláláig aktív szellemi életet élt.

A népköltészet iránti érdeklődését Thaly Kálmán ébresztette fel, majd tanítómestere, a Magyar Népköltési Gyűjteményt szerkesztő Gyulai Pál bátorította terepgyűjtésre. Még egyetemi hallgatóként szülőhelyén, Zala megyében végzett adatgyűjtést, melynek során felfigyelt az idegenben katonaszkodók verses leveleire. 1897-től nagyszabású kutatómunkába kezdett a népköltészet emléktanyagának feltárása érdekében: a négy éven keresztül folytatott intenzív gyűjtőmunka során 179 községet keresett fel hat dunántúli és egy erdélyi vármegyében. A Vikár Béla által ekkor már két éve eredményesen használt fonográfal gyűjtött, valamint a

helyszíni gyűjtőmunkába hírlapi felhívásokkal igyekezett bekapcsolni a helyi értelmiséget, minél szélesebb körre kiterjesztve az adatfeltárást. Ezzel tulajdonképpen az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom alapjait vetette meg. Dunántúli kutatásai során bukkant rá a magyar népköltészet olyan archaikus rétegére, mint a *regösénekek*, melynek tervszerű feltárása a kutatómunka középpontjába került. E széleskörű terepmunka eredményeként látott napvilágot 1902-ben két terjedelmes feldolgozása „Regösök” és „Regösénekek” címmel. E munkáiban többek között rámutatott, hogy a regösök tulajdonképpen a középkori énekmondók egyenes utódai.

Noha dunántúli népköltészeti kutatásait Gyulai Pál szorgalmazására a Magyar Népköltési Gyűjtemény című sorozat részére kezdte meg a Kisfaludy Társaság hathatós anyagi támogatásával, Gyulai már nem élhette meg annak két évtized múltán való megjelenését. Ugyanis 1906-ra készült el a „Dunántúli gyűjtés” című terjedelmes könyve, mely a Népköltési Gyűjtemény nyolcadik köteteként került kiadásra. Ennek az anyagnak több mint a fele balladákat, dalokat és románcokat tartalmaz, mellettük a jeles napokhoz kapcsolódó népszokások költészete, a báltáncoltató betlehemesek, a misztériumjátékok és iskoladramák is jelentős helyet kaptak. Amint a kötet előszavában olvashatjuk „énekekkel és verses mondásokkal átszőtt egyéb népszokásoknak is egész tárháza ez a gyűjtemény. A Balázs- és Gergely-járás, a pünkösddőlés, a szent-ivánnapi énekek, a luczázás és a korbácsolás aprószentekkor, ily teljességben, ily gazdagságban egy gyűjteményben sem fordultak még elő”.¹

Kezdetől foglalkoztatták az őstörténeti kérdések, különösen a magyarság eredete. E témakörben végzett kutatásai során jutott el a székelység eredetének kérdéséhez is, mellyel kapcsolatban felvetette, hogy a hun-magyar mondavilág értelmezésének nyitja itt keresendő.² Tanulmányozta a hun-avar-magyar történelmi kapcsolatokat is.³ E kutatásainak köszönhető a magyar rovásírás emlékeinek összegyűjtése és elemző feldolgozással való közreadása a „Rovás és rovásírás” (1909), valamint „A magyar rovásírás hiteles emlékei” (1915) címmel.

Szakmai munkássága a néphit, a népszokások és a népköltészet teljes területére kiterjedt. A népi kultúrát a maga teljességében szemlélte és összefüggéseiben vizsgálta. Felfigyelt a népi műveltség jelenségeinek a történeti adatokkal való kapcsolatára. Fontosnak tartotta az elemzésekben az etnikai szempontok érvényesítését. Mindvégig nagy figyelmet fordított az összehasonlító vizsgálatokra, hasonlóképpen az interetnikus kapcsolatokra, hangsúlyozta a tematikus kutatások fontosságát. Amint Diószegi Vilmos megfogalmazta „Nemcsak a recens néprajzi jelenségek leírásával és gyűjtésével, nemcsak a történeti néprajzi adatok jelentőségének felismerésével jelöl utat a néphagyományok kutatói számára. Összehasonlító elemzései ma is irányt szabók, háromnegyed évszázaddal ezelőtt pedig egyedülállók a magyar szellemi kultúra vizsgálása terén, akár az ezekkel egy időben megjelenő Jankó János-féle halászati monográfia az anyagi műveltség kutatásában.”⁴ Tehát ugyanazt végezte el a folklórkutatás területén, mint amit a tárgyi néprajzban a kortárs Jankó János: tudomány szakot és módszertant teremtett. Ezért munkásságának szaktudományos jelentősége mindmáig meghatározó, noha folkloristáink közel sem méltatták annyit és olyan mértékben, mint az anyagi kultúra kutatói Jankó János munkásságát. (Az első megemlékezést születésének 125. évfordulóján Lackovits Emőke szervezésében a Káli-medence néprajzát kutató munkaközösség és a Veszprémi Akadémiai Bizottság Néprajzi Munkabizottsága tette a Köveskálón rendezett emléküléssel és sír-emlékének megkoszorúzásával 1989. március 6-án. Most pedig a Magyar Néprajzi Társaság Folklór Szakosztályának egész napos ülése méltatta sokrétű tevékenységét születésének 140. évfordulója alkalmából 2004. március 10-én.)

Sebestyén Gyula a maga korában legfontosabb feladatnak a terepkutatást, az adatgyűjtést tartotta. Érzékelte a hagyományok háttérbe szorulását az életmód változása, az ipari modernizáció hatására, ezért sürgette az országos méretű folklórgyűjtést. Egyáltalán nem véletlen, hogy tudományszervezői munkásságának középpontjában a *gyűjtésszervezés* megteremtése és működtetése állt. E kiterjedt, nagyszabású munkához jelentősen hozzájárult az a nemzet-

¹ Sebestyén Gyula: Dunántúli gyűjtés. Magyar Népköltési Gyűjtemény VIII. Varga Gyula előszava. Bp., 1906. VI.

² Sebestyén Gyula: A székelyek neve és eredete. Bp., 1891.

³ Sebestyén Gyula: Az avar-székely kapcsolat emlékei. Bp., 1899.

⁴ Diószegi Vilmos: Sebestyén Gyula jelentősége a néprajztudományban. Ethnographia 1964. 385. old.

közi kapcsolat, amit a Finnországban 1907-ben létrehozott folklórkutató szövetség, a Folklore Fellows jelentett. A nemzetközi szövetség szándéka ugyanis az volt, hogy hozzáférhetővé tegye az egyes országok folklór anyagát. Magyarország az elsők között csatlakozott a szövetséghez: 1911-ben megalakult a Folklore Fellows magyar osztálya, melynek elnöke Sebestyén Gyula, titkára Bán Aladár lett. Célja a társadalmi gyűjtők minél szélesebb körének bevonásával és megfelelő képzésével a magyarság és a nemzetiségek néphagyománykincsének teljes egészében való felgyűjtése, majd folyamatos közreadása. Nagyszabású programját 1912-ben adta közre.⁵ Fontosnak tartotta a gyűjtött anyag betűhív lejegyzését, a több adatközlő megkérdezését, a lejegyzést végző és az adatszolgáltató személyi adatainak pontos feltüntetését. Mindezek ma is változatlanul alapkövetelmények a gyűjtést végzők számára. Nagy lendülettel fogott hozzá a gyűjtőhálózat kiépítéséhez. Az országos méretű kutatómunka anyagi és erkölcsi támogatására megnyerte a Magyar Nemzeti Múzeumot, a Kisfaludy Társaságot és a Magyar Néprajzi Társaságot, valamint magánszemélyeket, egyéb intézményeket. Elképzelése szerint a nemzetközi jelentőségű vállalkozás eredményeként várható nagymennyiségű kézirat elhelyezésére a Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának Kézirattára szolgált volna, ahol külön folklór osztályt kívánt szervezni. Az általa elképzelt országos archívum azonban csak negyed évszázad múlva, a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattáraként szerveződött meg.

Az országos gyűjtés megkezdéséhez Bán Aladár közreműködésével gyűjtési tájékoztatót készített, amelyben minden lényeges gyakorlati és elméleti szempont szerepelt a korszerű, a mai igényeknek megfelelő terepmunka végzéséhez. A gyűjtési kérdőív részben a népköltészet, népnyelv, népzene, részben pedig a néphit és babonás szokások anyagát tartalmazta, a szükséghez mért részletességgel. Ennek alapján kezdte meg a szervezőmunkát: sorra alakította meg a vidéki városok gyűjtőszövetségeit Sárospataktól Kaposvárig, Szegedtől Kassáig. Rövid idő alatt 14 város 41 főiskolájában és középiskolájában, valamint két néptanítói testületben sikerült megszervezni a gyűjtőszövetséget.⁶ Ezt a munkát az első lépésnek tekintette, mert a továbbiakban az önkéntes gyűjtők képzéséről és technikai felszerelésükről: kézikönyvekről és a szükséges fonográfokról ígyekezett gondoskodni. 1914-ben négy emlékiratot jelentetett meg, amelyben a gyűjtés időszerűségét és annak sürgető voltát hangsúlyozta különböző állami intézmények támogatásának megszerzése érdekében. Egyben felhívta a figyelmet a vállalkozás nemzetközi jelentőségére, amint írta „mi egy olyan hazai tudományos intézményt tudunk teremteni, amelyhez fogható még nincs, és aligha is lesz Európában”.⁷ A gyűjtőmozgalom 1916. évi beszámolójában Bán Aladár már 32 ezer összegyűjtött adatról emlékezett meg. Ezt az egyedülállóan lendületes, országos méretű társadalmi gyűjtőtevékenységet és szervezőmunkát törte derékba Trianon, és saját életsorsának kedvezőtlenre fordulása.

Mielőtt az életutat követnénk, meg kell emlékezni az 1920-ig tartó két és fél évtizednyi aktív munkásságának, közéleti szervezőmunkájának másik jelentős területéről is, mégpedig a Magyar Néprajzi Társaságban betöltött tisztségeiről, és azzal vállalt sokrétű tevékenységéről. 1889-ben még egyetemistaként a Társaság alapító tagja, három év múlva már a választmány tagja, 1897-ben nyerte el a főtájkári megbízatást, 1911-ben alelnökké választották, majd 1917-től 1920-ig az elnöki posztot töltötte be, ezt követően tiszteleti tag. A Társaság életének motorja, aktív szervezője, működtetője, ami mellett az Ethnographianak 1898-tól 1920-ig szerkesztője. Két évtizeden át meghatározó tevékenységet töltött be a Néprajzi Társaság működésében. Szívvel-lélekkel dolgozott, szervezett, tárgyalt a Társaság érdekében. Alelnökként ő kezdeményezte a vidéki vándorgyűléseket a néprajz iránti érdeklődés felkeltése érdekében. Az első vándorgyűlést 1912-ben Sárospatakon, majd a következő években Pápán és Pécsen tartották, nagy érdeklődéstől kísérve. A Néprajzi Társaság megbecsülését és hozzá való ragaszkodását jelzi a Folklore Fellows magyar osztályának a Társasághoz való kapcsolása. Amint írta: „Bár ez a szövetség a Magyar Néprajzi Társaságtól független testület, mindazo-

⁵ Sebestyén Gyula: A magyar néphagyomány emlékeinek országos gyűjtéséről. *Ethnographia* 1912. 193–199. old.

⁶ Részletesen ismerteti S. Lackovits Emőke: Sebestyén Gyula és a vidéki gyűjtőszövetségek. In: *Tanulmányok a 125 éve született Sebestyén Gyula emlékére*. Szerk. Lackovits Emőke. Veszprémi Múzeumi Konferenciák 1. Veszprém, 1989–1991. 24–31. old.

⁷ Sebestyén Gyula: Négy emlékirat. *Ethnographia* 1914. 129–150. old.

nál, mivel hasonló célokért dolgozik, a Magyar Néprajzi Társasággal együtt óhajt dolgozni”.⁸ A gyűjtőmozgalom kérdőívét is az Ethnographiában adta közre, és ugyanitt közölte a későbbiekben a magyar osztály tevékenységéről szóló beszámolókat. A Néprajzi Társaság vándorgyűlésein szintén rendszeresen szerepeltek a gyűjtőmozgalom eredményes munkatársai, mely egyben jó alkalmat teremtett a kutatómunka megvitatására.

Sebestyén Gyula multhatatlan érdeme, hogy az Ethnographia folyóiratot a folklórkutatás önálló központi fórumává tette. 1900-ban a Néprajzi Értesítő kiválása nyomán szerkesztői koncepciója tudatosan a népszokások, a hitvilág és a népköltészet egész területének átfogására irányult. Kiadványfejlesztői erőfeszítése nyomán a korábbi 6 füzet helyett évente tíz füzetben, az addigi 30 ív helyett 40 ív terjedelemben látott napvilágot a társaság folyóirata, szerkesztésének két évtizedén át.

1919-ben a Tanácsköztársaság kulturális népbiztosságát is igyekezett megnyerni a múzeumügy érdekében, tárgyalásokat folytatott országos méretű szabadtéri múzeum, „egy nagyarányú Skanzen-szerű nyílt múzeumpark” létesítésére Lágymányos területén, a városrendezési tervek figyelembevételével; a Néprajzi Társaságban pedig az új hatalommal szimpatizáló előadást tartott. „Múzeumfélelésből, a Nemzeti Múzeum és gyűjteményei épségének megóvása érdekében lépett kapcsolatba Szamuely Tiborral 1919-ben. Ezt rövid idő múlva, a Tanácsköztársaságot követően ellene használták fel. Mindemellett a Hóman Bálinttal szembeni személyes ellentétei is szerepet játszottak korai nyugállományba helyezésétében. Balatonszepezdre vonult vissza, ahol élete végéig elsősorban a művészekhez fűződő baráti kapcsolatait, valamint az elhunyt magyar irodalmárok emlékét ápolta, nem zárkózva el a helyi közélettől sem. A néprajztudománnyal és a néprajzkutatókkal sem szakadt meg egészen kapcsolata. Erről tanúskodik a Berze Nagy Jánossal folytatott levélváltása. Nem hagyta abba östörténeti vizsgálódásait és néprajzi gyűjtéseit sem.”⁹

1920-ban azonban végleg lezárult az addig rendkívül aktív tudományos kutatómunka és tudományszervezői, társadalmi tevékenysége. Megvált a Néprajzi Társaság elnöki tisztétől, és folyóiratának szerkesztésétől, fel kellett adnia a gyűjtésszervezés irányítását, és ami mindennél nagyobb vesztesége a szaktudománynak, ettől kezdve haláláig egyetlen néprajzi munkája sem jelent meg. Múzeumszervező álmairól azonban nem mondott le. 1921-ben a Keszthelyen létesítendő Dunántúli Központi Múzeum és Könyvtár tervét adta közre, és létesítésének érdekében fáradozott, majd a Balatoni Emlékmúzeum alapítását szorgalmazta Badacsonyban. Helyi lapot szerkesztett, évkönyvet adott ki, színműveket írt, 1925-ben jelentette meg a „Gesta Hungarorum. Magyar hősmondák öt könyve” című öt kötetes munkáját. Későbbi balatonszepezdi életének két szenvedélye a szőlészet-borászat és a horgászat maradt. 82 éves korában, 1946. február 12-én hunyt el Szepezden. Végző nyughelye gyermekevei falujában, Köveskálón található. Hagyatékát, a 150 ezer oldalnyi kéziratot anyagot a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára őrzi.

Nagy érdeme, hogy olyan jelentős személyiségeket kapcsolt be a néprajzi gyűjtőmunkába, mint Bartók Béla, Kodály Zoltán, Szendrey Zsigmond. Meghatározó jelentőségű életművének feldolgozása mindinkább elodázhatatlan feladatot jelent a néprajztudomány számára. Lackovits Emőke szavait idézve „Elmélkedésre ad lehetőséget az a gondolat, hogy micsoda felbecsülhetetlen gazdagság lett volna tudományunk számára, ha Sebestyén Gyula nem kényszerül idő előtt visszavonulni, s lehetősége lett volna elkészíteni azt az 57 kötetre tervezett kiadványsorozatot, amely a magyar néphagyománykincset Európával akarta megismertetni. A kitűnően képzett, óriási anyagismerettel rendelkező, széles látókörű kutató legragyozóbb elképzeléseinek megvalósítására kora adottságai nem voltak megfelelőek.”¹⁰

Selmecci Kovács Attila

⁸ Ethnographia 1912. 319. old.

⁹ Lackovits Emőke: Sebestyén Gyula (1864–1946). In: Tanulmányok a 125 éve született Sebestyén Gyula emlékére. Veszprém, 1989–1991. 12. old.

¹⁰ Lackovits Emőke: i.m. 13. old.